Amersvelde
(Kortemark, West-Vlaanderen)

Projectcode: 2016H109
Oktober 2016

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteurs: Janiek De Gryse, Clara Thys, Wouter Van Goidsenhoven, Joren De Tollenaere, Aaron Willaert

© Ruben Willaert bvba, Sint-Michiels-Brugge, 2016
Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert bvba.

Ruben Willaert bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

Deel 1: Resultaten van het bureauonderzoek 5

1.1 Beschrijvend gedeelte 5

1.1.1 Administratieve gegevens 5

..... 7

1.1.2 Juridische context 7

1.1.3 Onderzoekskader 7

1.1.4 Ruimtelijke situering 8

1.1.5 Geplande ingrepen en hun impact op het bodemarchief 9

1.1.6 Archeologisch potentieel 11

1.1.6.1 Methode 11

1.1.6.2 Fysisch geografische situatie 11

1.1.6.3 Bekende archeologische vindplaatsen 11

1.1.6.4 Archeologische indicatoren en cultuurhistorisch kader 11

1.1.6.5 Verstoringshistoriek 12

1.2 Assessmentrapport 13

1.2.1 Beschrijving aardwetenschappelijke gegevens 13

1.2.1.1 Traditionele landschappenkaart (geomorfologie) 14

1.2.1.2 Geologie 15

1.2.1.2.1 Tertiair 15

1.2.1.2.2 Quartair 16

1.2.1.3 Bodem 17

1.2.1.3.1 Bodemtypes 17

1.2.1.3.2 Bodemerosie 18

1.2.1.4 Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHMV) en hoogteverloop 19

1.2.1.5 Hydrografie 21

1.2.2 Gekende archeologische waarden 22

1.2.2.1 Historisch en cartografisch onderzoek 22

1.2.2.1.1 Historische achtergrond 22

1.2.2.1.2 Historische kaarten 24

1.2.2.1.3 Huidige gebruik en verstoringen 26

1.2.2.2 Beschrijving van de gekende archeologische waarden 30

1.2.2.3 Projectgebied gesitueerd ten aanzien van zijn landschappelijk en culturele kader 34

1.3 Conclusie en syntheseplan 34

1.3.1 Samenvatting t.a.v. gespecialiseerd publiek 35

1.3.2 Samenvatting t.a.v. niet gespecialiseerd publiek 36

Deel 3: Bibliografie 36

FIGURENLIJST (2016H109)

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart met aanduiding van de kadasternummers (Bron: Geopunt).....6
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt) 6
Figuur 3: Projectgebied en vermoedelijk verstoorde zones weergegeven op de orthofoto (middenschalig, winteropname, 2015, bron: Geopunt). 7
Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt) 8
Figuur 5: geplande werken. 10
Figuur 6: Projectgebied weergegeven op de traditionele landschappenkaart (bron: Geopunt). 14
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (bron: Geopunt) 15
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (bron: Geopunt). 16
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op de bodemkaart (bron: Geopunt). 17
Figuur 10: Projectgebied weergegeven op de potentiële bodemerosiekaart per perceel (2016) (bron: Geopunt). 18
Figuur 11: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (bron: Geopunt). 19
Figuur 12: Hoogteverloop van het projectgebied (van west naar oost) volgens de profiellijn weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (bron: Geopunt). 20
Figuur 13: Projectgebied weergegeven met de verschillende waterlopen op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (bron: Geopunt). 21
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).....24
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).....25
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Popp-kaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).....26
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).....27
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).....28
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).....28
Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).....29
Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2015 (Bron: Geopunt).....29
Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt).....30
Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2015 t.a.v. zijn cultuurhistorisch kader (Bron: Geoportaal) 34
Figuur 24: syntheseplan. 35

TABELLENLIJST (2016H109)

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek. 5
Tabel 2: Overzicht van de aardwetenschappelijke gegevens. 13
Tabel 3: Overzicht van de historische situatie van de historische kaarten. 26
Tabel 4: Overzicht van de aanwezige CAI. 30

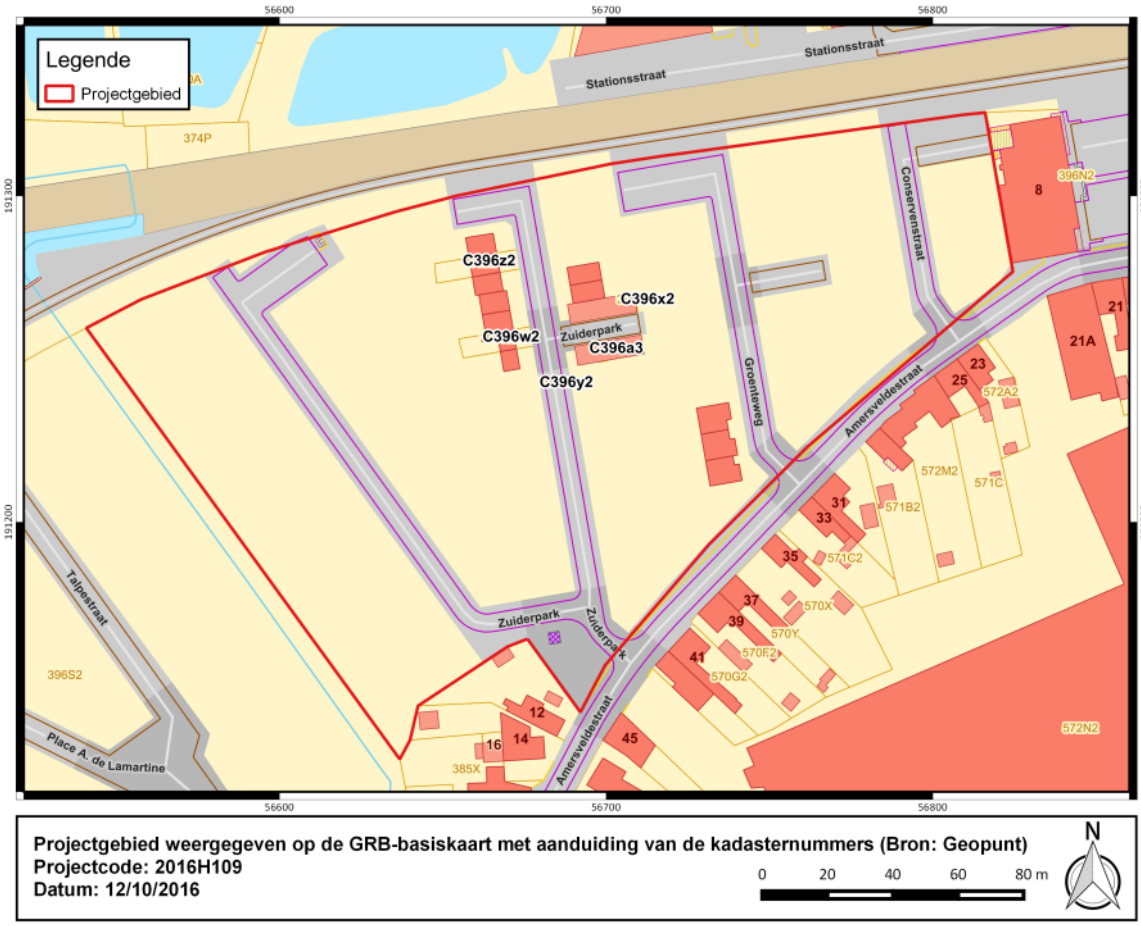
Deel 1: Resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

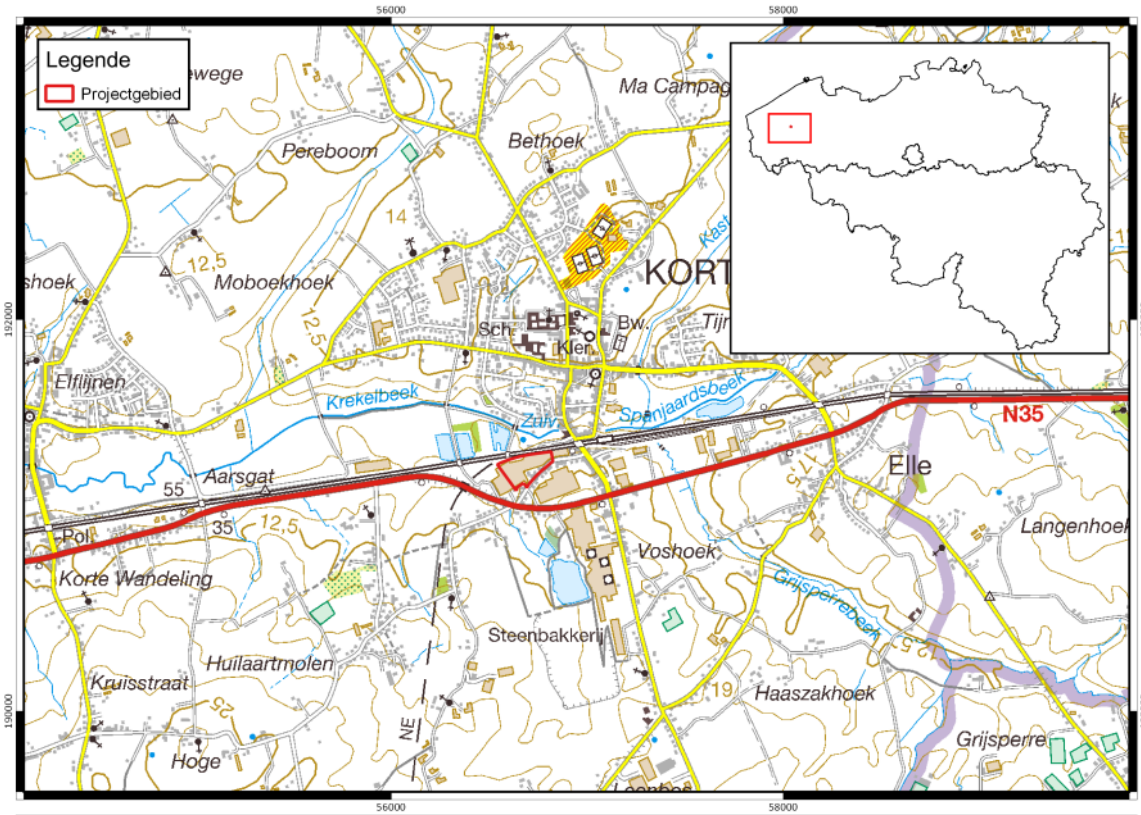
Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) Projectcode	2016H109	
b) Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan	/	
c) De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog	Janiek De Gryse OE/ERK/Archeoloog/2015/00043	
d) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	West-Vlaanderen
	Gemeente	Kortemark
	Deelgemeente	/
	Postcode	8610
	Adres	Amersveldestraat 8
	Toponiem	Amersvelde
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	X_{min} = 56521 Y_{min} = 191120 X_{max} = 56859 Y_{max} = 191355
e) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Kortemark 1e Afd, Sectie C. nr's: 396z2, 396w2, 396y2, 396a3, 396x3; Figuur 1	
f) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
g) De begin- en einddatum van de uitvoering van het onderzoek	Oktober 2016	
h) De relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed die van toepassing zijn op het onderzochte gebied, de eventuele archeologische site en het onderzoek zelf	Bureauonderzoek	
i) Overzichtsplan met afbakening van verstoorde zones	Figuur 3	

Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart met aanduiding van de kadasternummers (Bron: Geopunt)
Projectcode: 2016H109
Datum: 12/10/2016
0 20 40 60 80 m
N

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart met aanduiding van de kadasternummers (Bron: Geopunt)

Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt)
Projectcode: 2016H109
Datum: 12/10/2016
0 300 600 900 1200 m
N

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt)

Figuur 3: Projectgebied en vermoedelijk verstoorde zones weergegeven op de orthofoto (middenschalig, winteropname, 2015, bron: Geopunt).

1.1.2 Juridische context

Het projectgebied bevindt zich volgens het gewestplan in een gebied bestemd voor milieubelastende industrieën. Het projectgebied bevindt zich bovendien noch in een archeologische site, noch in een vastgestelde archeologische zone, noch in een gebied waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 5000 m^2 of meer beslaat en de opdrachtgever een privaatrechtelijk persoon is.
De oppervlakte van de ingreep in de bodem in kwestie bedraagt ca. 2.9 ha; vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

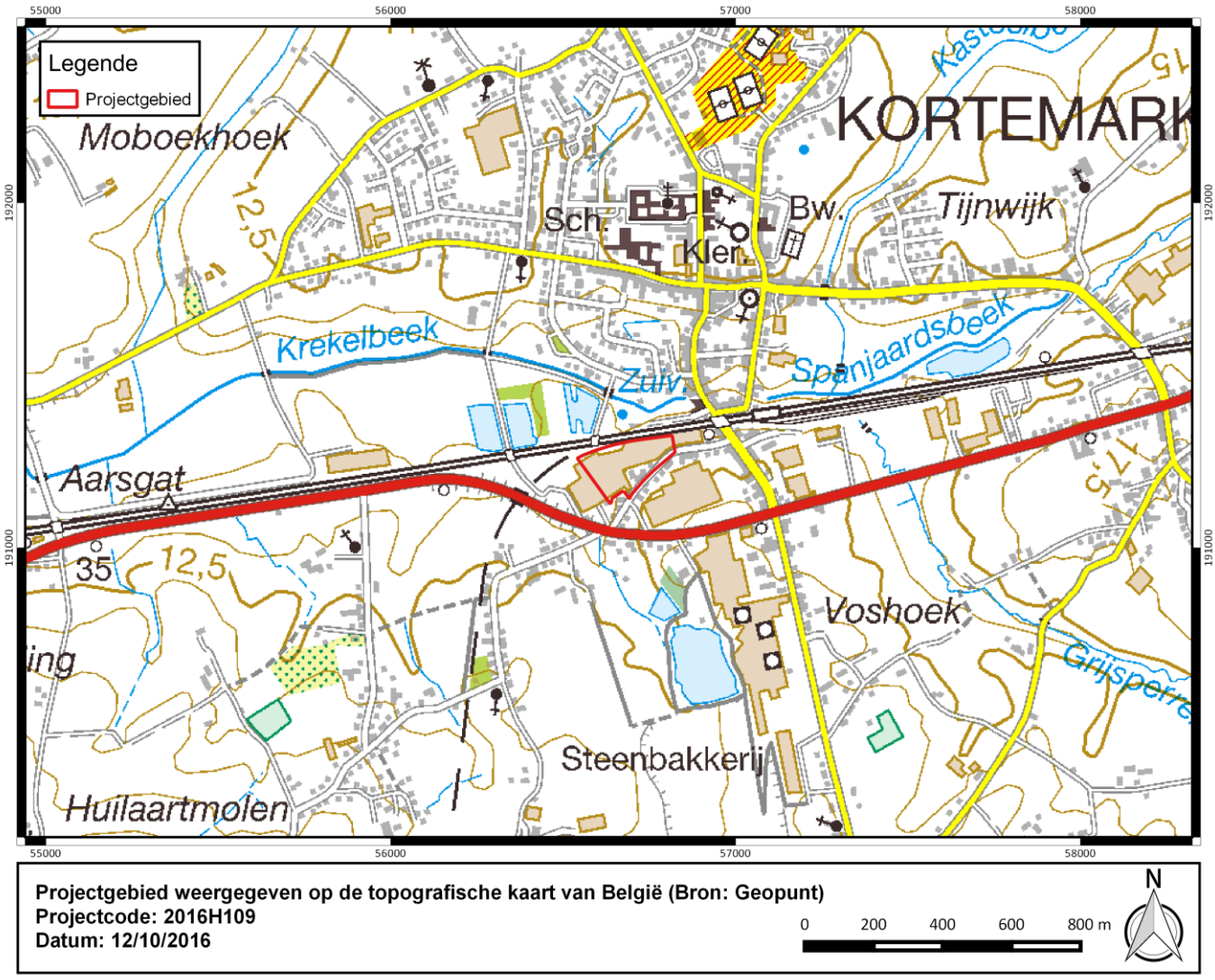
1.1.3 Onderzoekskader

Aanleiding van onderhavig bureauonderzoek vormt de geplande realisatie van een verkaveling. Het projectgebied wordt in deze studie Kortemark Amersvelde genoemd.
Met onderhavig bureauonderzoek wordt de eerste stap gezet van archeologisch vooronderzoek met het oog op het bekomen van een bekrachtigde archeologienota en aldus de behartiging van de archeologische belangen binnen de planrealisatie conform het actueel Vlaams erfgoedbeleid.

Het archeologisch vooronderzoek betracht vooreerst archeologische artefacten en sites op te sporen binnen de grenzen van projectgebied Kortemark Amersvelde. Finaal formuleert het archeologisch vooronderzoek een beargumenteerde inschatting van het potentieel voor kennisvermeerdering van eventueel aanwezige archeologische resten binnen de grenzen van het projectgebied en hoe hiermee om te gaan in het kader van de planuitvoering.
Er werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd in het projectgebied.

1.1.4 Ruimtelijke situering

Het projectgebied is gelegen te Kortemark, in het centrum van West-Vlaanderen. De dorpskern van Kortemark situeert zich ca. 800 meter ten noordwesten. De Staatsbaan (N35) loopt ca. 200 meter ten zuiden. Net ten noorden van de locatie loopt de spoorweg Lichtervelde – De Panne. Het station van Kortemark situeert zich nabij het onderzoeksterrein. De Krekelbeek/Spanjaardsbeek stroomt 200 meter ten noorden van het terrein.

Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt)

1.1.5 Geplande ingrepen en hun impact op het bodemarchief

Er zullen 70 woningen gebouwd worden, allen op radier.
Dat wil zeggen dat er een funderingsplaat zal gelegd worden op +/- 60 à 70 cm diep.
Voor elk lot wordt een regenwaterput voorzien. Een septische put wordt standaard niet voorzien, maar kan desgevallend wel nog uitgevoerd worden.

Figuur 5: geplande werken.

1.1.6 Archeologisch potentieel

1.1.6.1 Methode

Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en verstoringshistoriek.

1.1.6.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen. De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad van het archeologische erfgoed. Het projectgebied Kortemark Amersvelde wordt gekenmerkt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom heeft het bureauonderzoek als bijkomend doel de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied te kennen. Daarvoor wordt bijzondere aandacht besteed aan de relevante ecologische en aardkundige gegevens en bronnen.
Volgend kaartmateriaal werd geconsulteerd t.b.v. de aardkundige analyse van de projectlocatie:

- Tertiair geologische kaart van Vlaanderen
- Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen
- Bodemerosie kaart
- Geomorfologische kaart

1.1.6.3 Bekende archeologische vindplaatsen

Dit wijst op vindplaatsen waar de fysieke neerslag van menselijke activiteiten uit het verleden reeds werd vastgesteld en gedocumenteerd. Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het projectgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed geraadpleegd.

1.1.6.4 Archeologische indicatoren en cultuurhistorisch kader

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook historisch-cartografische, iconografische data en fotocollecties.
Om bij deze casus inzicht te verwerven over de archeologische indicatoren in het plangebied werd onderstaand historisch kaartmateriaal geanalyseerd:

- Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van de graaf de Ferraris (1771-1778)
- Atlas der Buurtwegen uit ca. 1841
- Kadasterkaart van Philippe-Christian Popp (1842-1879)

Op basis van dit kaartmateriaal kan het landgebruik vanaf de tweede helft van de 18de eeuw vastgesteld worden en de eventuele gevolgen ervan op het archeologisch bodemarchief ingeschat worden.

Deze gegevens werden aangevuld met informatie afkomstig uit archeologische en historische literatuur, daarnaast is ook gebruik gemaakt van data over de lokale toponymie en geschiedenis.
De keuze van de bronnen is gebaseerd op graad van relevantie en toegankelijkheid.

Om het cultuurhistorische kader van het projectgebied in kaart te brengen, werd het kaartmateriaal beschikbaar op Geoportaal geconsulteerd.

1.1.6.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van de planlocatie bepaalt in belangrijke mate de gaafheid en bewaringsgraad van het archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstoring van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, verslagen van bodemonderzoeken of informatie uit de aardwetenschappelijke kaarten een grote rol spelen bij het correct inschatten van de aanwezigheid en van de bewaringstoestand van de archeologische resten.

1.2 Assessmentrapport

Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.
Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

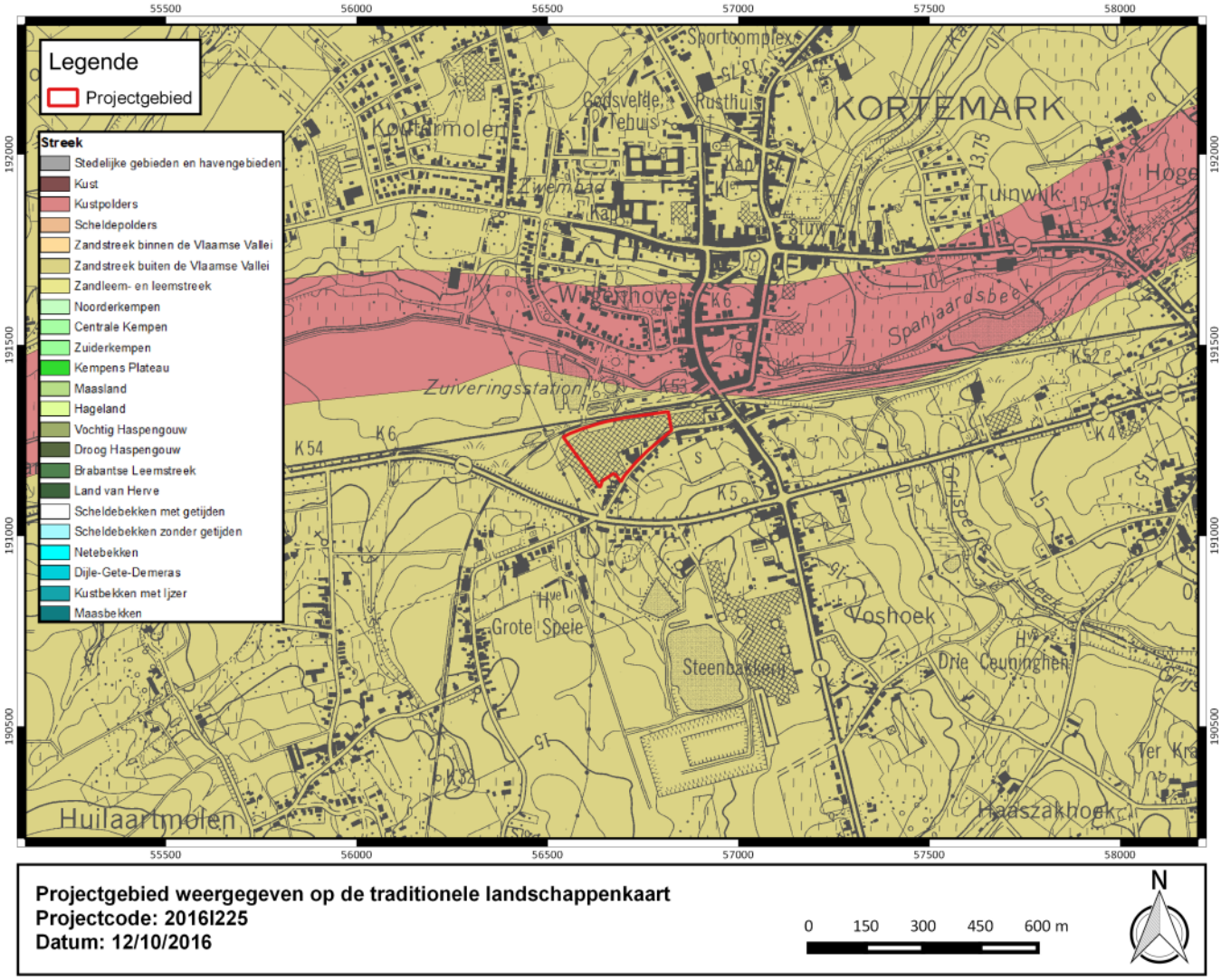
1.2.1 Beschrijving aardwetenschappelijke gegevens

Tabel 2: Overzicht van de aardwetenschappelijke gegevens.

Bron	***Informatie***
Traditionele landschappenkaart	Zandstreek buiten de Vlaamse Vallei
Tertiair	Lid van Kortemark (Formatie van Tielt)
Quartair	Type 1: eolische afzetting Type 1a: fluviatiele afzetting/eolische afzetting/fluviatiele afzetting
Bodemtypes	Efp en OB
Potentiële bodemerosie	Verwaarloosbaart tot laag
Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen	Gemiddelde hoogte ca. 10 m TAW
Hydrografie	IJzerbekken (Handzamevallei) Rivier: Handzamevaart, Kasteelbeek, Grijspeerdbeek, Waterhoenbeek

1.2.1.1 Traditionele landschappenkaart (geomorfologie)

Het projectgebied bevindt zich in de Zandstreek buiten de Vlaamse Vallei.

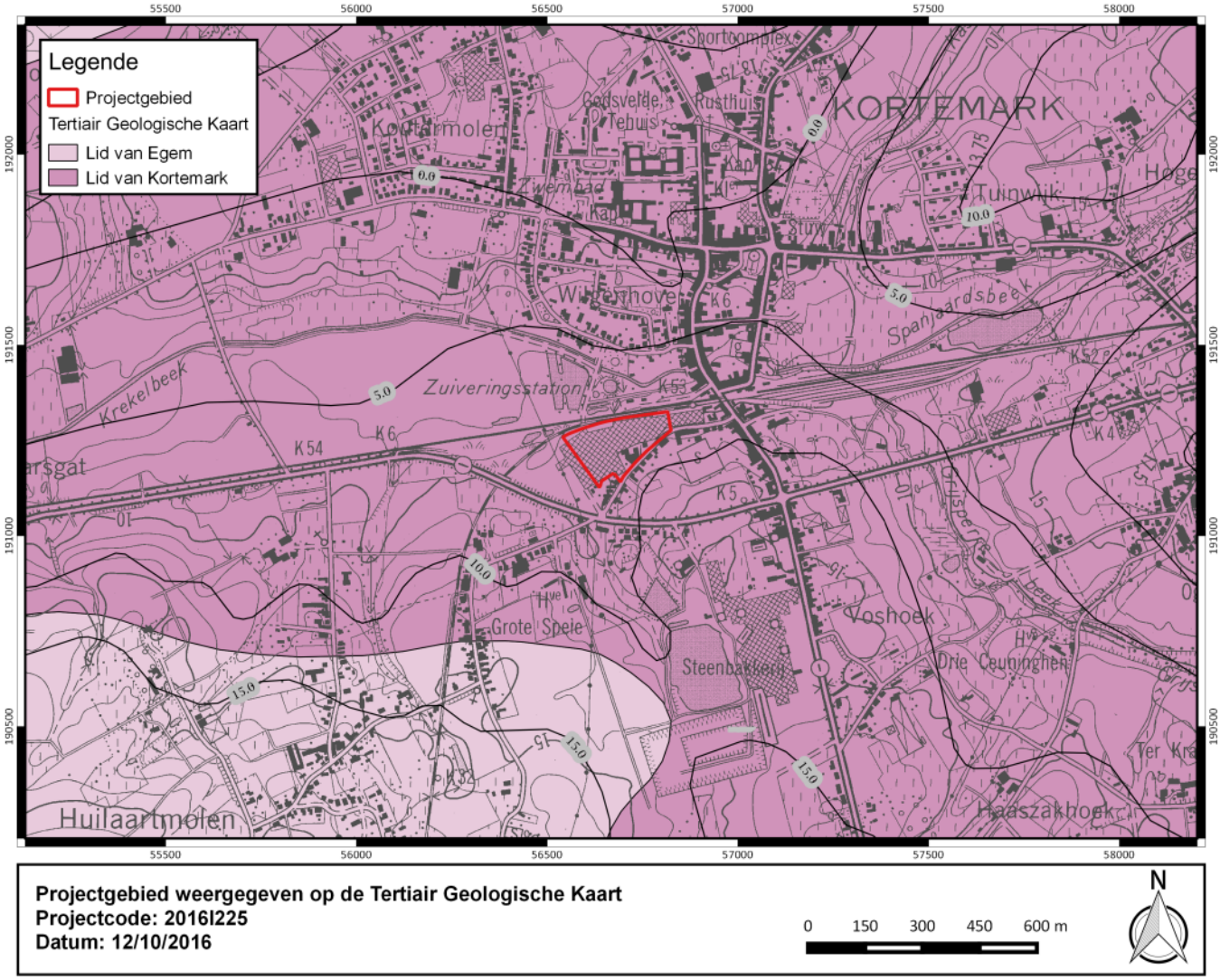

Figuur 6: Projectgebied weergegeven op de traditionele landschappenkaart (bron: Geopunt).

1.2.1.2 Geologie

1.2.1.2.1 Tertiair

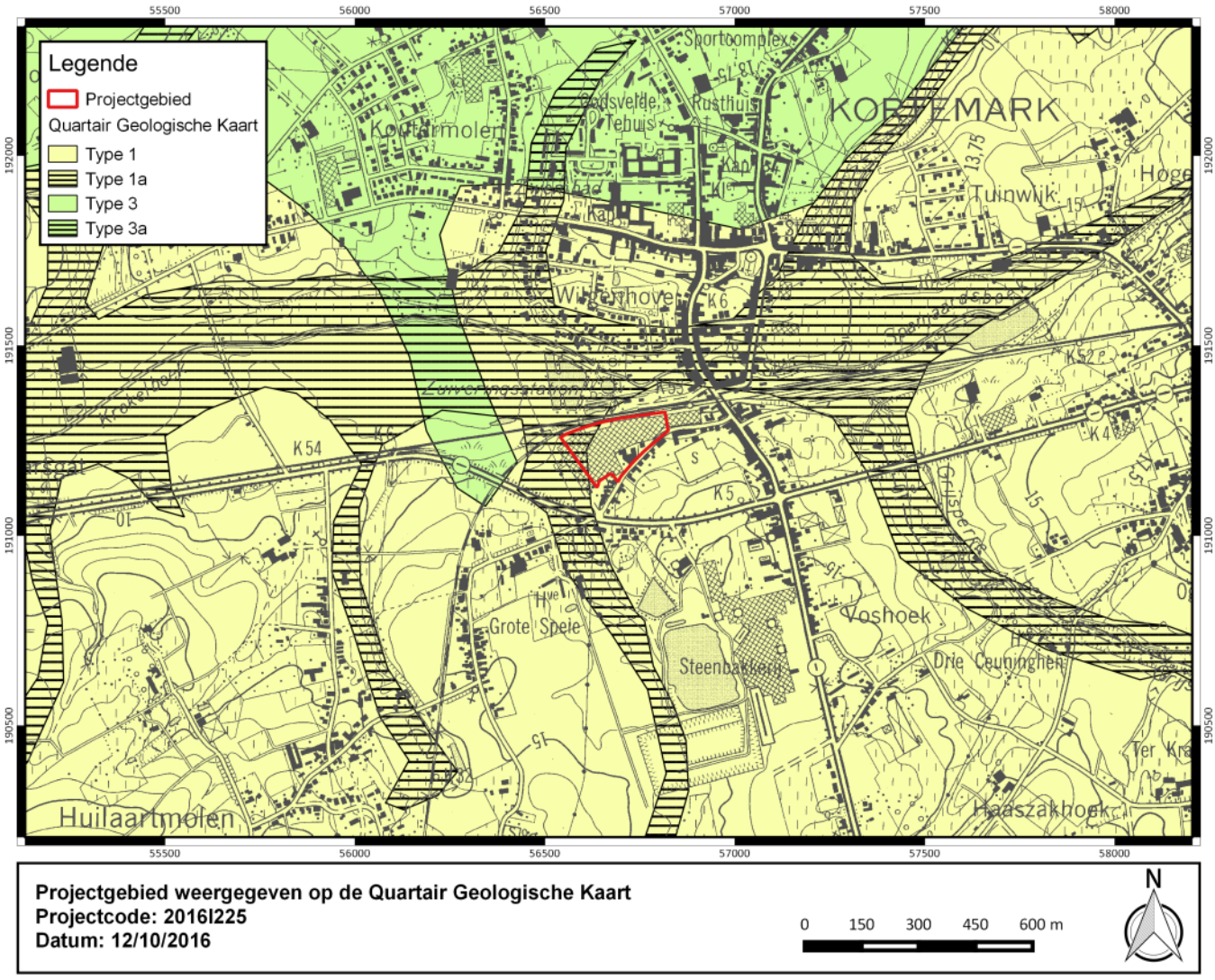
Het projectgebied is gelegen in het Lid van Kortemark (Formatie van Tielt). De Formatie van Tielt bestaat uit een fijn zandig en zandig marien sediment. Het oudste lid is het Lid van Kortemark en bestaat uit horizontaal gelamineerd fijn zandig grof silt en kleiig-siltig zeer fijn zand. Het is afgezet in de overgangszone tussen de buitenkust en de open shelf.

Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (bron: Geopunt)

1.2.1.2.2 Quartair

Er zijn 2 gekarteerde types Quartair aanwezig binnen het projectgebied. Het type in het overgrote deel van het projectgebied is **Type 1**. Dit bestaat uit een eolische afzetting uit het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen (zand tot silt) met eventuele hellingsafzettingen. Het tweede type is het **Type 1a**. Dit type heeft een basislaag van fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan. Daarboven is een eolisch dek afgezet (zand tot silt) uit het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen. Deze eolische afzetting kan hellingsafzettingen bevatten. Mogelijks is deze eolische afzetting lokaal niet aanwezig. De top bestaat uit een fluviatiele afzetting (organochemisch en perimarien incluis) van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan).

Figuur 8: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (bron: Geopunt).

De fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan in het IJzerbekken bestaat uit afzettingen met dikte variatie van minder dan 0,5 m tot meer dan 10 m. De volledige sequentie bestaat uit 3 subeenheden maar zijn niet overal aanwezig: Een basis van kleibrokken afkomstig van het Tertiair substraat of van fining-up cycli. Daaropvolgend de tweede subeenheid bestaande uit gestratifieerd klastisch materiaal variërend tussen fijn zand tot klei en de bovenste 3e subeenheid bestaande uit kleiig silt tot silteuze klei tot zandig. De afzettingen tonen een duidelijke afname van energie naar boven toe. De onderste afzettingen zijn geulafzetting, de bovenste uit overstromingsvlakteafzettingen.

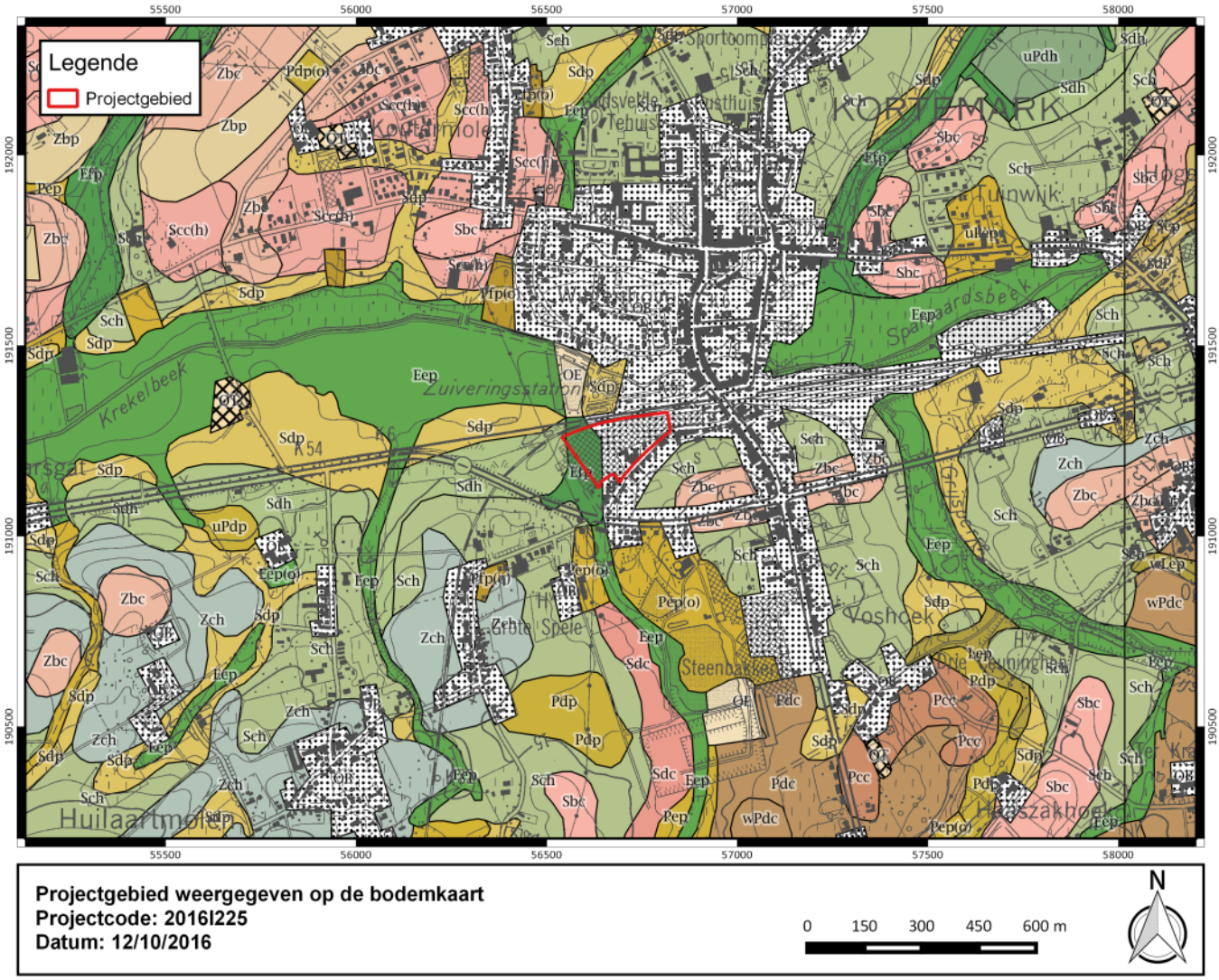
De fluviatiele afzettingen van het Holoceen en Tardiglaciaal zijn aanwezig in alle beekvalleien buiten de kustvlakte. In het alluvium kunnen 3 facies worden onderscheiden:

Het onderste facies is een zandfacies met soms weinig grind. Vegetatieresten zijn mogelijkerwijze aanwezig. Daarboven kan er organisch materiaal aangetroffen worden gemengd met klastisch materiaal. De top bestaat uit kleiige of lemige sedimenten.

1.2.1.3 Bodem

1.2.1.3.1 Bodemtypes

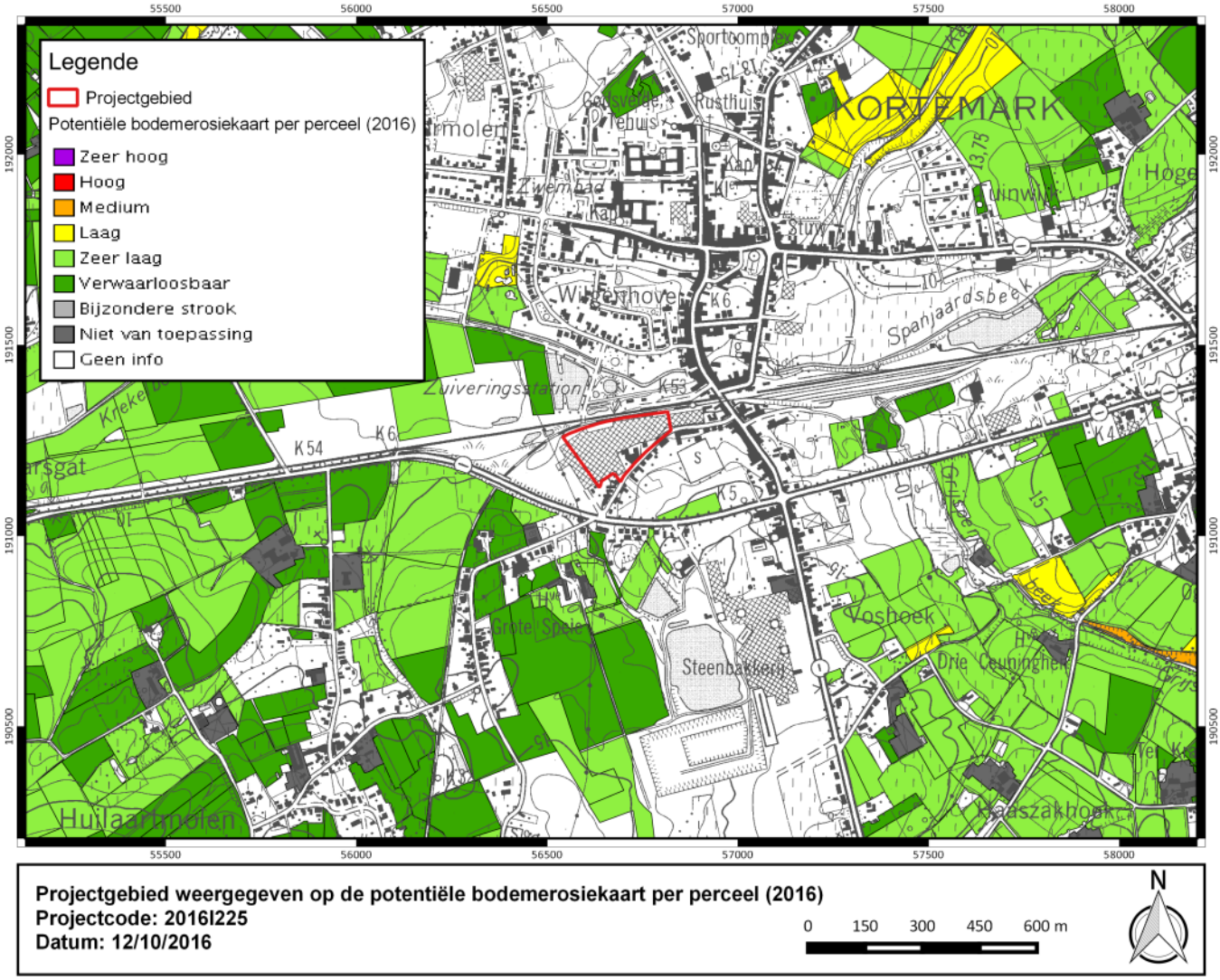
Het grootste deel van het projectgebied is gekarteerd als **OB** of bebouwde kunstmatige bodem. Door de aanwezige verharding/bebouwing zijn geen boringen uitgevoerd gezien de van nature aanwezige bodem sterk verstoord kan zijn en niet meer te herkennen kan zijn. De westkant van het projectgebied bestaat uit een zeer sterk gleyige kleibodem zonder profiel (**Efp**). Het is een zeer natte grondwatergrond die ontstaat op alluviale kleiige materialen. De bovengrond bestaat meestal uit verveende humus en vertoont intense roestverschijnselen. De reductiehorizont begint ondieper dan 80 cm. De bodems zijn nat in de zomer en onderwater in de winter.

Figuur 9: Projectgebied weergegeven op de bodemkaart (bron: Geopunt).

1.2.1.3.2 Bodemerosie

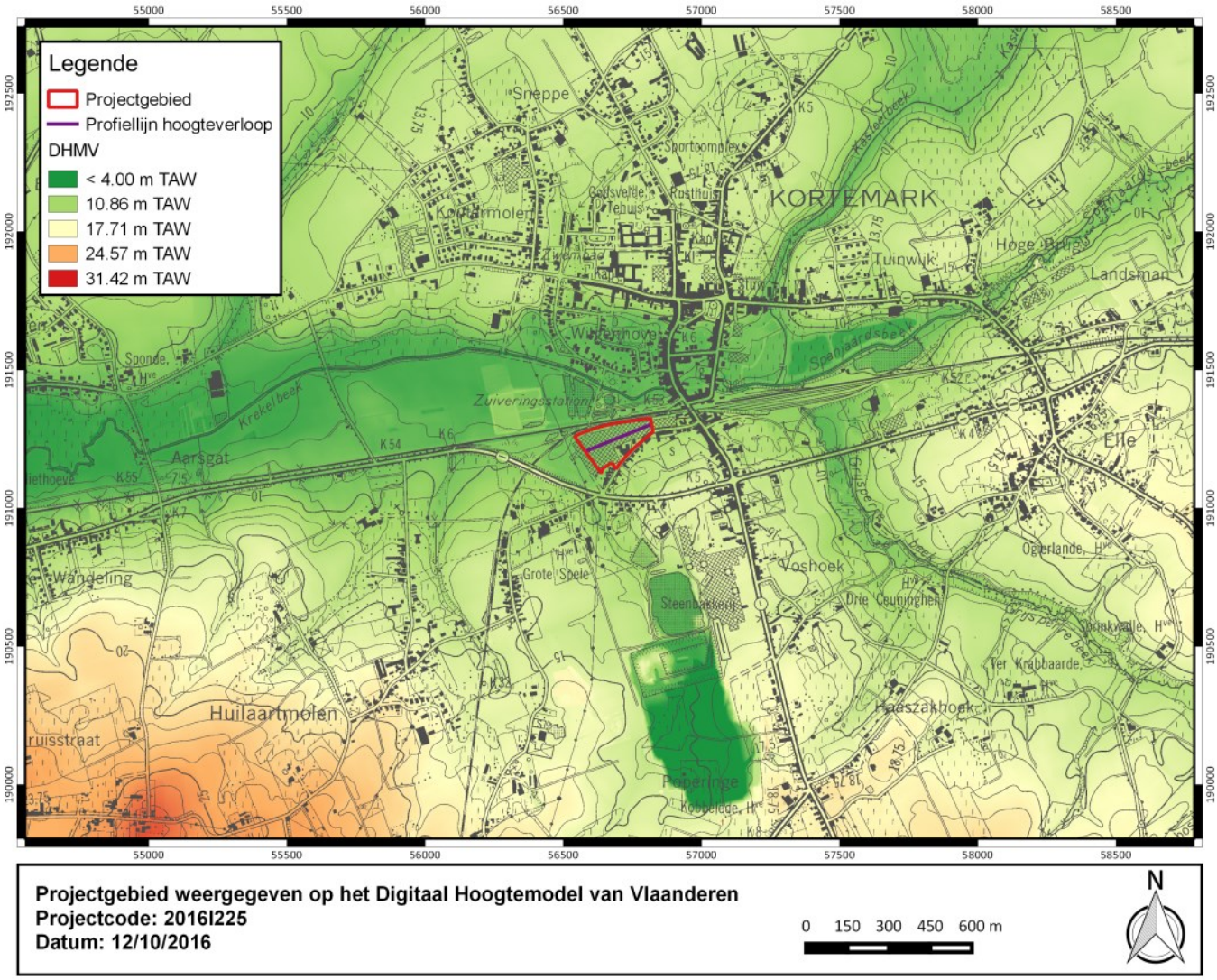
De potentiële bodemerosie is verwaarloosbaar tot laag. Dit komt door de ligging in een alluviale vlakte met een vlak reliëf.

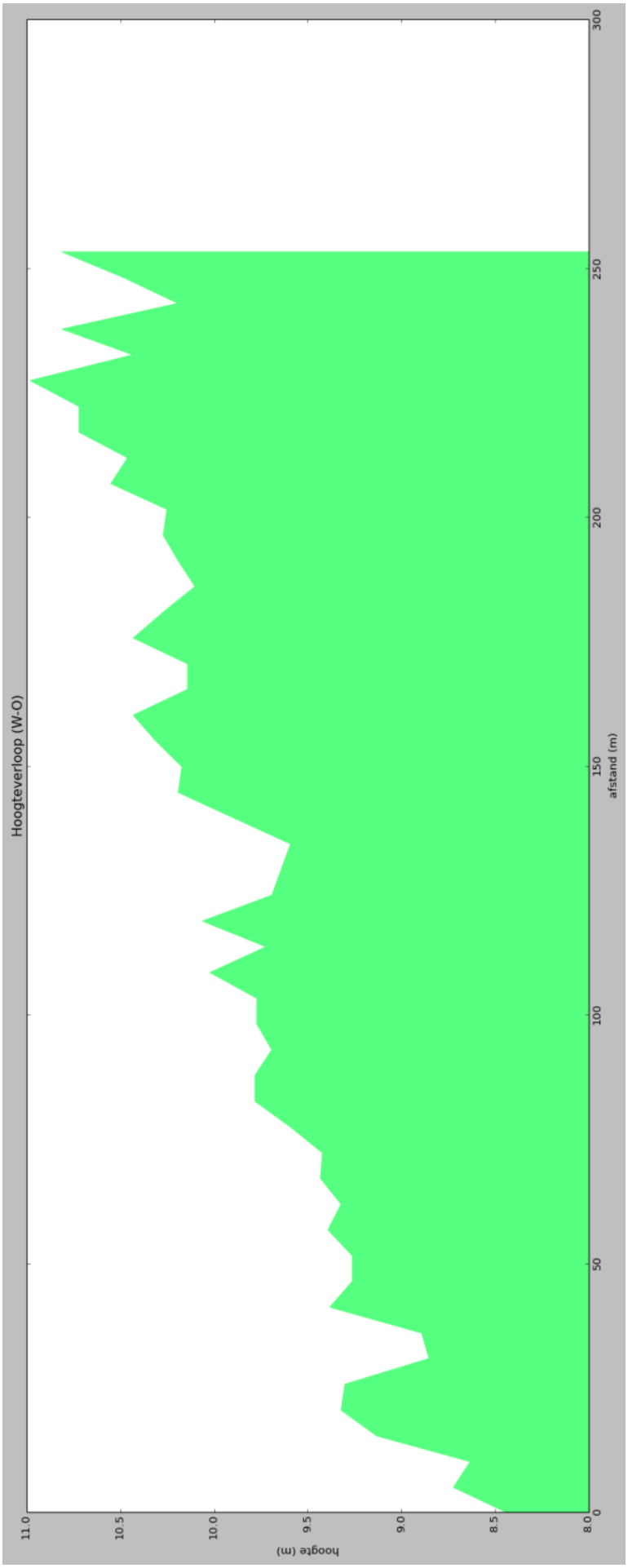
Figuur 10: Projectgebied weergegeven op de potentiële bodemerosiekaart per perceel (2016) (bron: Geopunt).

1.2.1.4 Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHMV) en hoogteverloop

De gemiddelde hoogte van het projectgebied is ca. 10 m TAW. Het ligt in de alluviale vlakte van de Handzamevaart die net ten noorden is gesitueerd. Aan de westzijde is er een zijsprong van de Handzamevaart aanwezig en is te zien in het reliëf. Ten zuiden van het projectgebied ligt een diepe put (-18 m TAW) en is van de ontginning van klei voor de aanwezige steenbakkerij. Ten zuidwesten is een heuvel aanwezig die boven de 31 m TAW reikt.

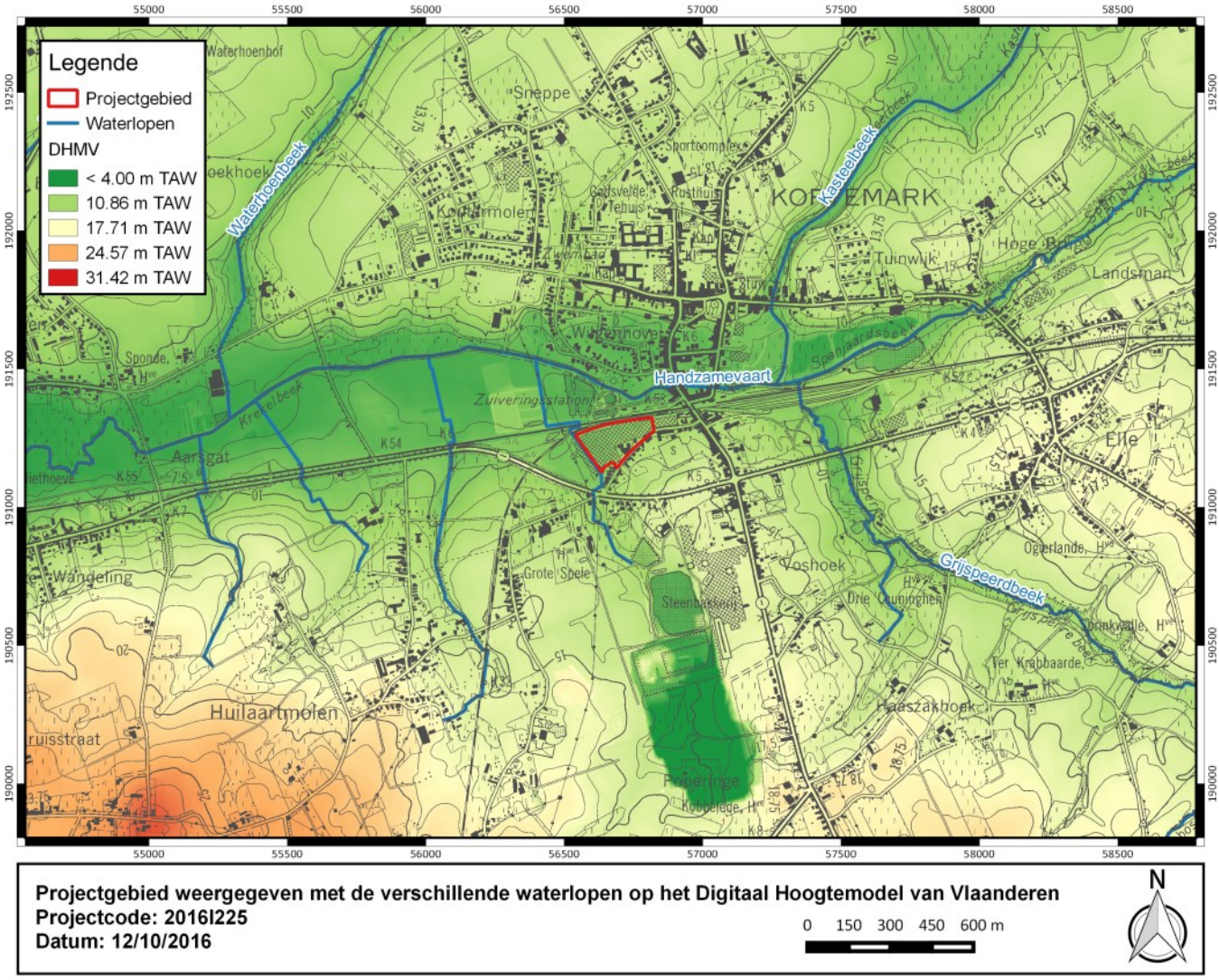
Figuur 11: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (bron: Geopunt).

Figuur 12: Hoogteverloop van het projectgebied (van west naar oost) volgens de profiellijn weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (bron: Geopunt).

1.2.1.5 Hydrografie

Het projectgebied is gelegen in het IJzerbekken (deelbekken Handzamevallei). De grootste rivier aanwezig is de Handzamevaart en ligt ten noorden van het projectgebied. Er vloeien verschillende naamloze vertakkingen in de Handzamevaart aan de zuidelijke zijde. Deze zorgen voor de afwatering van de aanwezige heuvel. Ten oosten van het projectgebied stromen de Kasteelbeek en de Grijspeerdbeek die samenvloeien in de Handzamevaart. Aan de noordwest zijde stroomt de Waterhoenbeek die ook samenvloeit in de Handzamevaart.

Projectgebied weergegeven met de verschillende waterlopen op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
Projectcode: 2016I225
Datum: 12/10/2016

0 150 300 450 600 m

N

Figuur 13: Projectgebied weergegeven met de verschillende waterlopen op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (bron: Geopunt).

1.2.2 Gekende archeologische waarden

1.2.2.1 Historisch en cartografisch onderzoek

1.2.2.1.1 Historische achtergrond

Ter hoogte van de Koutermolenstraat werd archeologisch onderzoek uitgevoerd naar twee cirkelvormige grafstructuren uit de Bronstijd en een nederzetting uit de Late Ijzertijd. In de grachten zijn archeologische losse vondsten aangetroffen die kunnen wijzen op bewoning tijdens het Mesolithicum. Tevens werd in de grachten materiaal uit de vroege La Tène-periode gevonden. Vermoedelijk was er tijdens de tweede helft van de 5de eeuw voor Christus een nabijgelegen nederzetting. Ook ca. 700 meter ten noordoosten van de locatie zijn sporen uit de bronstijd en steentijd aangetroffen.

De Handzamevallei is onderhevig aan eb en vloed via het Ijzerestuarium, waardoor het zoute water bij vloed de lage moerassige vallei van de Krekelbeek tot Kortemark omzet in slikken-en schorrengebied. Gezien de geografische ligging nabij de historische waterwegen is het niet ondenkbaar dat ook het projectgebied hieraan onderhevig is geweest. In de loop van de middeleeuwen groeien de landbouwgronden en woonkernen, die zich om evidente redenen op hogere en drogere gronden langsheen de vallei situeren, uit tot kleine gehuchten. Ook het ontstaan van Kortemark moet binnen deze evolutie gesitueerd worden.

Van oudsher is Kortemark een gebied in handen van de graven van Vlaanderen. Tot de Franse Revolutie behoort de gemeente tot de kasselrij van het Brugse Vrije. Samen met het grootste deel van Handzame vormt Kortemark het 'Ambacht Kortemark' onder de heerlijkheid van 'Het Land van Wijnendale'. De Ieperstraat, ca. 2 km ten zuiden van de locatie, wordt reeds aangelegd in 800-900. In de Voshoek, een 200-tal meter van het projectgebied, worden paalkuilen van drie gebouwen uit de 11de-12de eeuw geregistreerd. In 1294 wordt aan de Ijzermonding bij Nieuwpoort de sluis naar Nieuwendamme gebouwd, waardoor veel drassige gronden op het grondgebied van Kortemark kunnen ingepolderd worden.

De oorlogen van de 17de eeuw zorgen voor veel ellende bij de bevolking. Na de Vrede van Nijmegen (1678) wordt de Kasselrij Ieper Frans bezit. De grens van het Franse bezit loopt voortaan van Nieuwpoort langs de Ijzer tot Diksmuide, en langs de grens van Zarren, Handzame en Kortemark. De Krekelvallei leeft onder Franse dreiging zodat hier voortdurend Spaanse bezetting blijft. De Vrede van Utrecht (1713) maakt een einde aan de oorlogen die de 17de eeuw bepaalden. De Zuidelijke Nederlanden worden vanaf dan bezit van Oostenrijk wat leidt tot een periode van stabiliteit en economische bloei in de 18de eeuw. Doordat de kasselrij Ieper nu weer eigendom wordt van de Nederlanden, vormt Kortemark niet langer een grensgebied met Frankrijk.

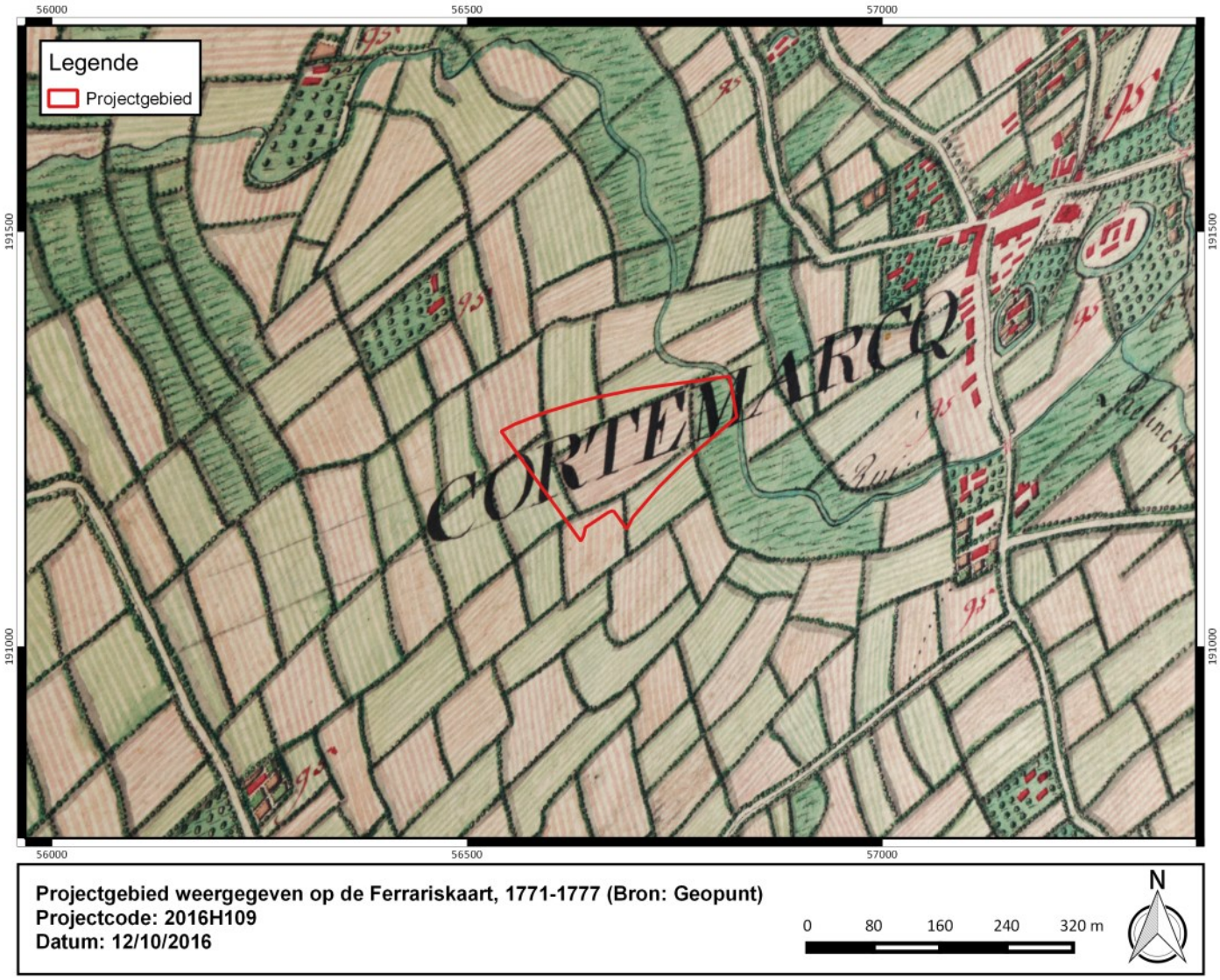
In 1818 bestaat de nijverheid in Kortemark hoofdzakelijk uit zes brouwerijen, twee kleine lijnwaadfabriekjes, twee kleine steenbakkerijen, een leerlooierij, negen windmolens en drie rosmolens. De bloeiende lijnwaadnijverheid in de eerste helft van de 19de eeuw is gebaseerd op de thuisweverij. In het midden van de 19de eeuw is er een algemene verarming van de plattelandsbevolking die enerzijds te wijten is aan landbouwcrisissen en anderzijds de achteruitgang van de thuisweverij. Een aanzienlijk deel van de inwoners emigreert naar Canada en de Verenigde Staten. Een ander fenomeen uit de tweede helft van de 19de eeuw is de seizoensarbeid naar het Poperingse, Wallonië en Frankrijk. De opening van het station op de spoorlijn Lichtervelde-Veurne in 1858 leidt tot een economische heropleving van Kortemark. De bestaande wegen worden in de tweede helft van de 19de eeuw rechtgetrokken en gekasseid. Via de spoorinfrastructuur en de verbeterde weginfrastructuur kan Kortemark zijn isolement verbreken en de industrialisatie opstarten.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de gemeente bezet door Duitse soldaten. De bewoners worden in 1917 uit Kortemark verdreven. Omliggende velden werden omgewoeld tot gevechts-en verdedigingslinies. De Flandern I-Stellung loopt van de Handzamevaart over Hooglede en Sleihage naar Sint-Pieter op Ledegem. De Flandern II-Stellung loopt als hoofdweerstandslijn van Zarren over Westrozebeke naar Passendale. In augustus 1917 vindt het Engels zomeroffensief plaats, waarbij het station van Kortemark wordt beschoten. Op 14 oktober 1918 wordt een aanval ingezet op de Flandern I Stellung ten zuiden van de spoorweg Lichtervelde-Veurne. Bij het zogenaamde 'Maneuver van Torhout' worden Handzame, Kortemark en Roeselare bevrijd.

In het eerste kwart van de 20ste eeuw ontstaat reeds de conservenfabriek Talpe binnen het projectgebied. Tijdens de wederopbouw opereert het Amerikaanse Rode Kruis – Gewest Kortemark vanuit het depot van deze fabriek. De meeste huizen en hoeves worden in de periode 1920-1927 heropgebouwd. De weginfrastructuur wordt in de jaren 1930 verbeterd, wat resulteert in de aanleg van o.a. de Staatsbaan. Ook tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt Kortemark bezet door Duitse soldaten. De Engelsen die het verkeer van de Duitsers in de war proberen te sturen, bombarderen het station op 20 juli 1944. Kortemark wordt op 7 september 1944 bevrijd door Canadese, Poolse en Engelse soldaten.[1]

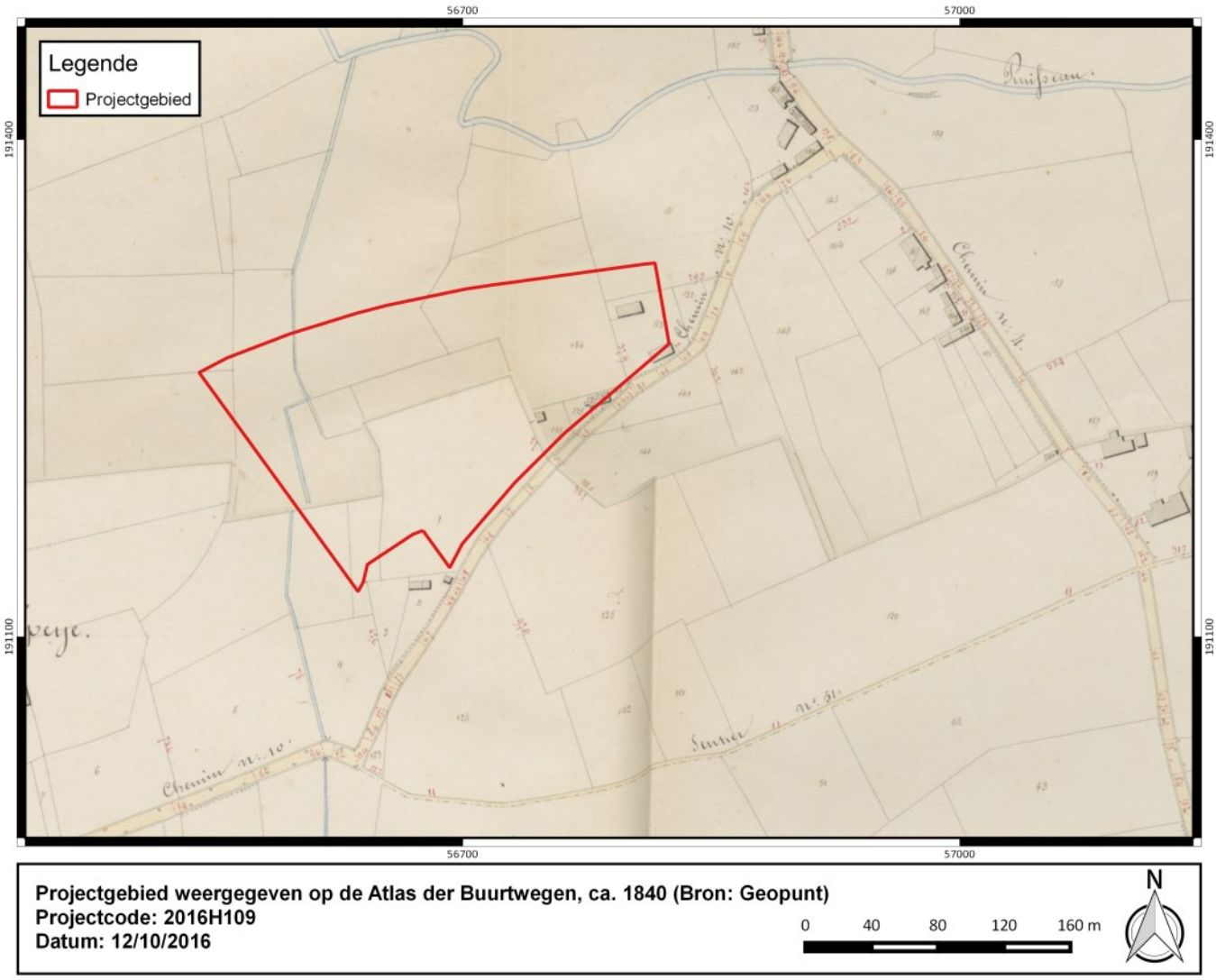
[1] *Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Kortemark, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/122189 (geraadpleegd op 13 oktober 2016)*

1.2.2.1.2 Historische kaarten

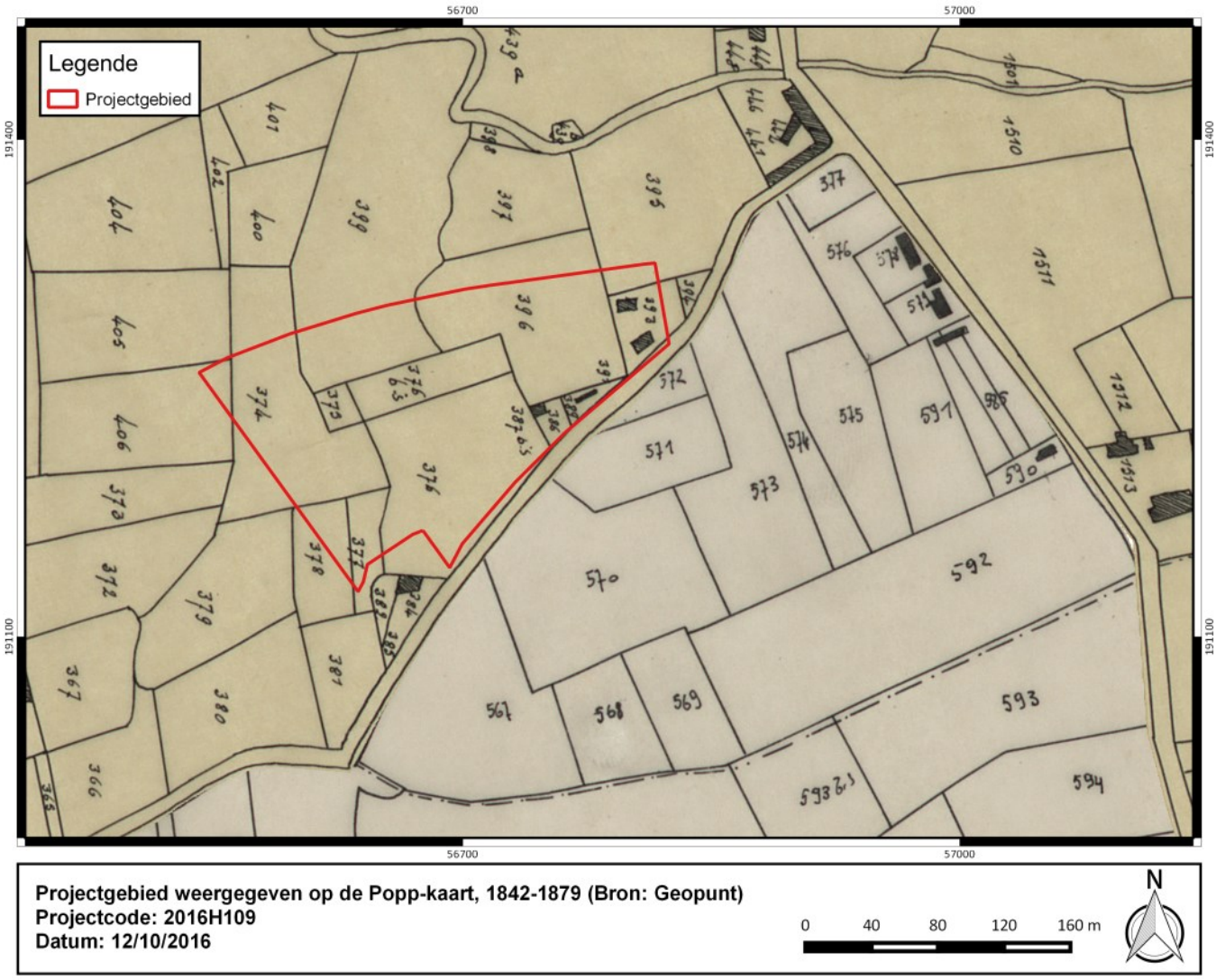
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt)

Er is geen bebouwing zichtbaar binnen het projectgebied. De locatie bestaat voornamelijk uit akkerland. Het oostelijk deel wordt gevormd door weideland. Ten oosten van de locatie stroomt een waterweg, die reeds 'Crekelbeek' genoemd wordt. De waterweg loopt thans niet meer langsheen het projectgebied. De dorpskern van Kortemark situeert zich ten noordoosten van de locatie.

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt)

Het wegtracé is op de Atlas der Buurtwegen zichtbaar geëvolueerd en toont reeds meer gelijkenissen met het huidige stratenpatroon. In het zuiden grenst de locatie aan de huidige Amersveldestraat. Het stroomtraject van de Krekelbeek loopt niet langer langsheen de oostzijde van het onderzoeksterrein, en toont een gelijkaardig stroompatroon als de huidige rivier. Er loopt een waterweg doorheen het westelijk deel van de locatie, die niet nader wordt benoemd. Tevens is er bebouwing zichtbaar binnen het projectgebied. Het gaat om enkele alleenstaande woningen in het oostelijk deel, gelegen nabij de Amersveldestraat. De spoorweg en de Staatsbaan zijn pas later aangelegd (respectievelijk in 1858 en 1930).

Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Popp-kaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt)

De Popp-kaart toont veel gelijkenissen met de Atlas der Buurtwegen. De waterweg in het westelijk deel van de locatie is verdwenen. De bebouwing toont veel continuïteit, en bestaat uit 4 huizen die zich concentreren aan de Amersveldestraat. De Staatsbaan en de spoorweg zijn ook hier niet aangeduid.

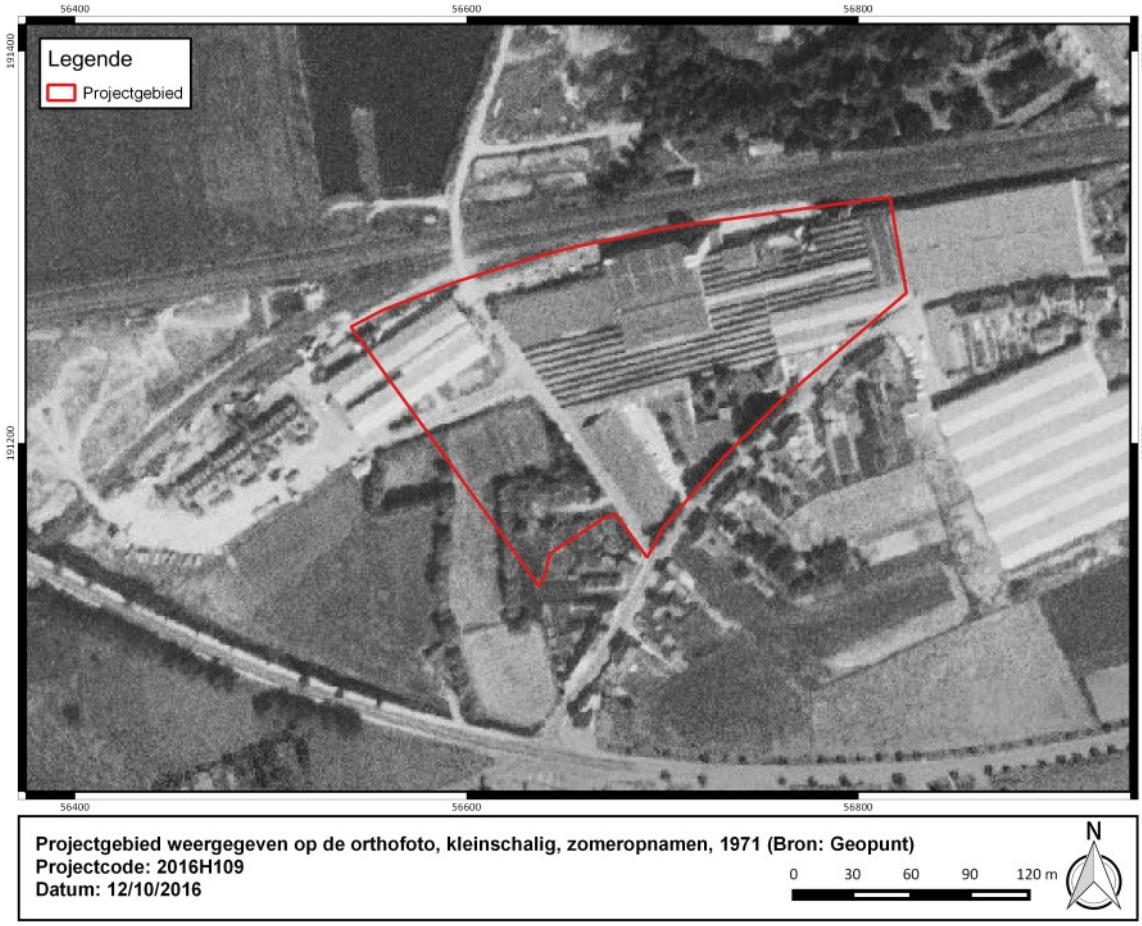
Tabel 3: Overzicht van de historische situatie van de historische kaarten.

Bron	***Jaartal***	***Historische Situatie***
Kaart van Ferraris	1771-1777	Akkerland
Atlas der Buurtwegen	1843-1845	Beperkte bebouwing aan de Amersveldestraat, waterweg doorheen het westelijk deel.
Popp Kadasterkaarten	1842-1879	Beperkte bebouwing aan de Amersveldestraat.

1.2.2.1.3 Huidige gebruik en verstoringen

Op de orthofoto van 1971 zijn er reeds enkele gebouwen waar te nemen. Enkel het zuidoostelijk deel van de locatie lijkt niet verhard, hoewel dit - gezien de kwaliteit van de orthofoto uit 1971 - niet met zekerheid kan gesteld worden. De orthofoto uit 1979 toont een quasi volledige bebouwing van het gebied. Deze bebouwing is tevens zichtbaar op de orthofoto van 2000-2003 en de orthofoto van 2008-2011. De gebouwen maken deel uit van de voormalige conserven-en groentefabriek Talpe & Bonduelle, die opgericht is in de eerste helft van de 20ste eeuw. De oude fabrieksgebouwen zijn sinds 2010-2011 afgebroken en maken plaats voor het Zuiderpark, een nieuw gebied met groene ruimte, woningen,

winkels en kantoren. Op de orthofoto van 2015 is te zien dat er reeds een viertal wegen aangelegd zijn en een viertal gebouwen werden opgericht.

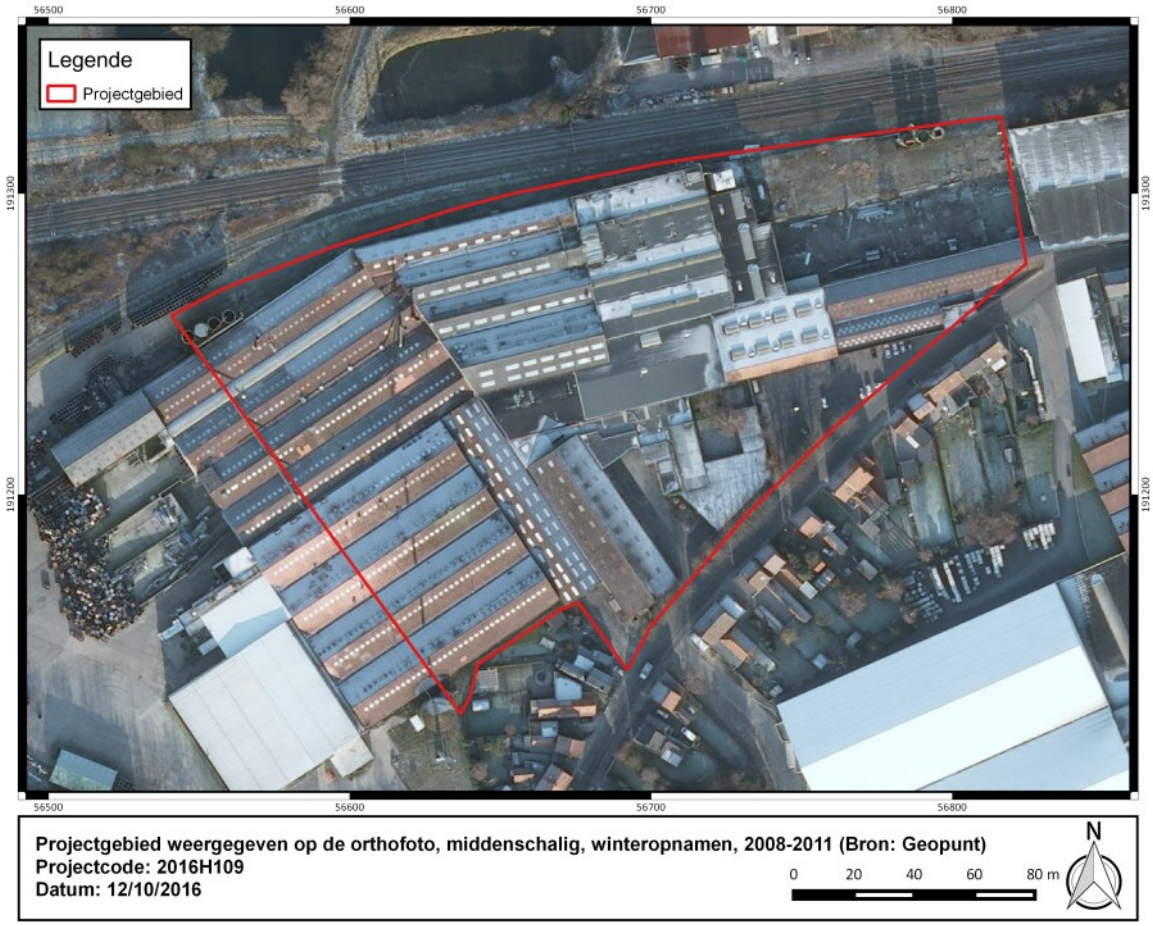
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt)

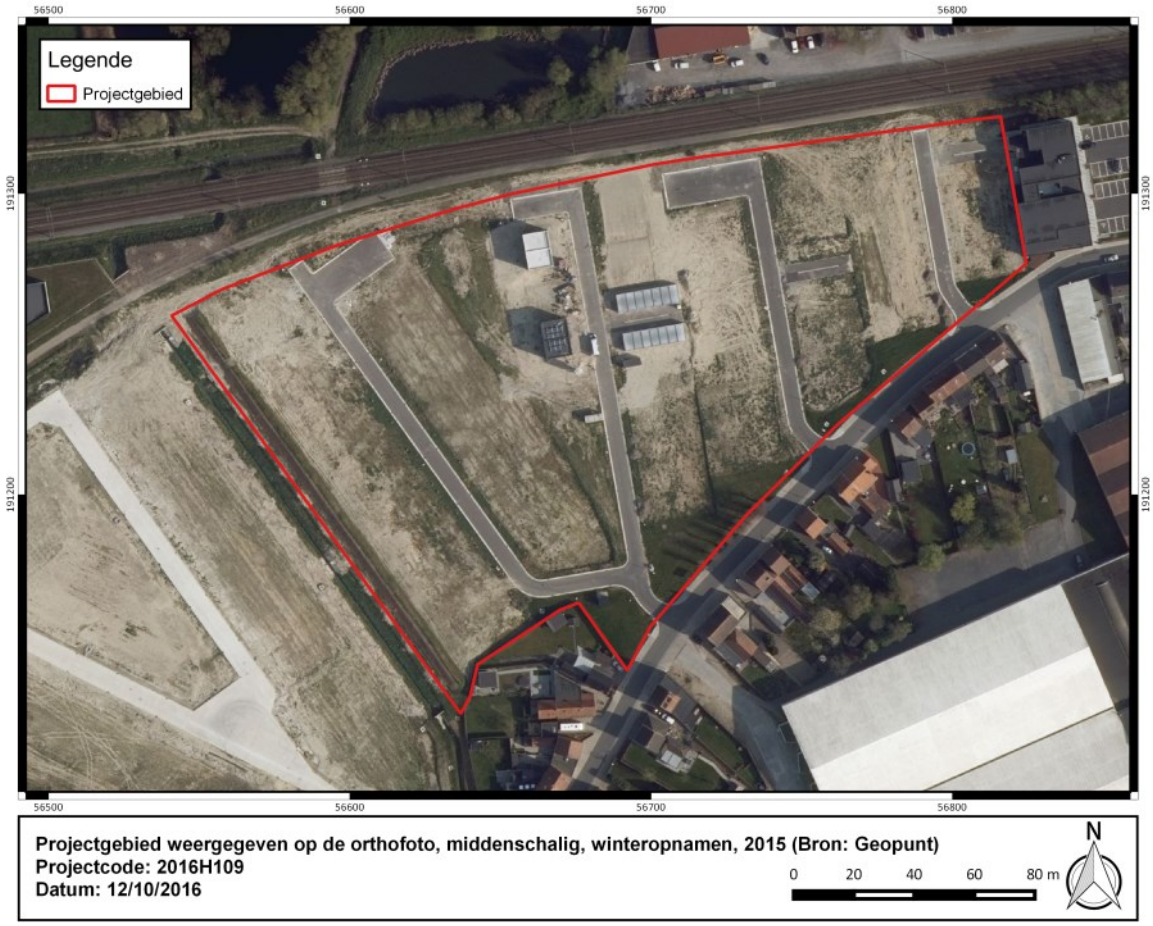
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt)

Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt)

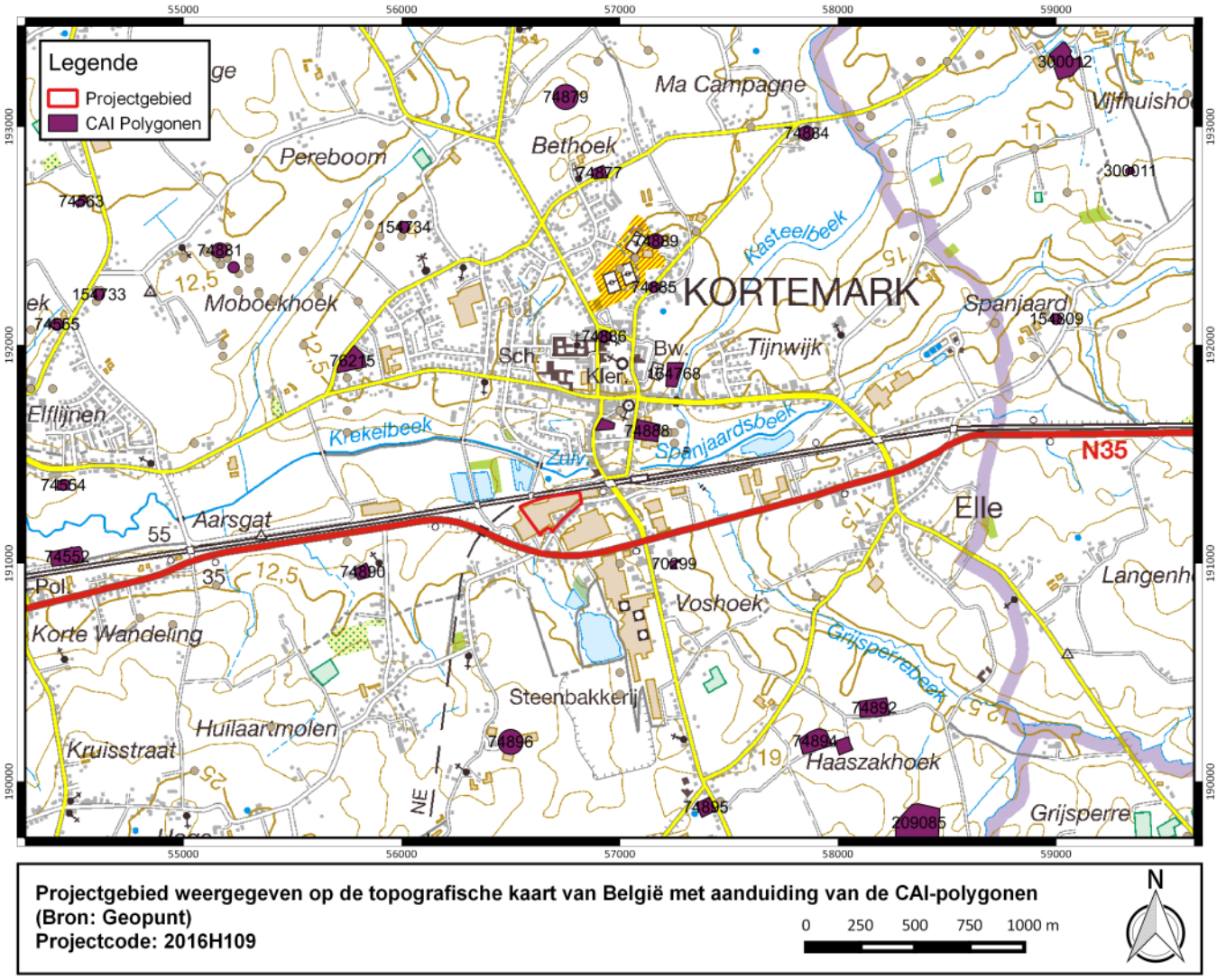
Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt)

Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2015 (Bron: Geopunt)

1.2.2.2 Beschrijving van de gekende archeologische waarden

Voor het onderzoeksgebied werden in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) van Onroerend Erfgoed in de nabije omgeving volgende archeologische (indicatieve) waarden en ondergrondse bouwhistorische waarden vastgesteld:

Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt)

Tabel 4: Overzicht van de aanwezige CAI.

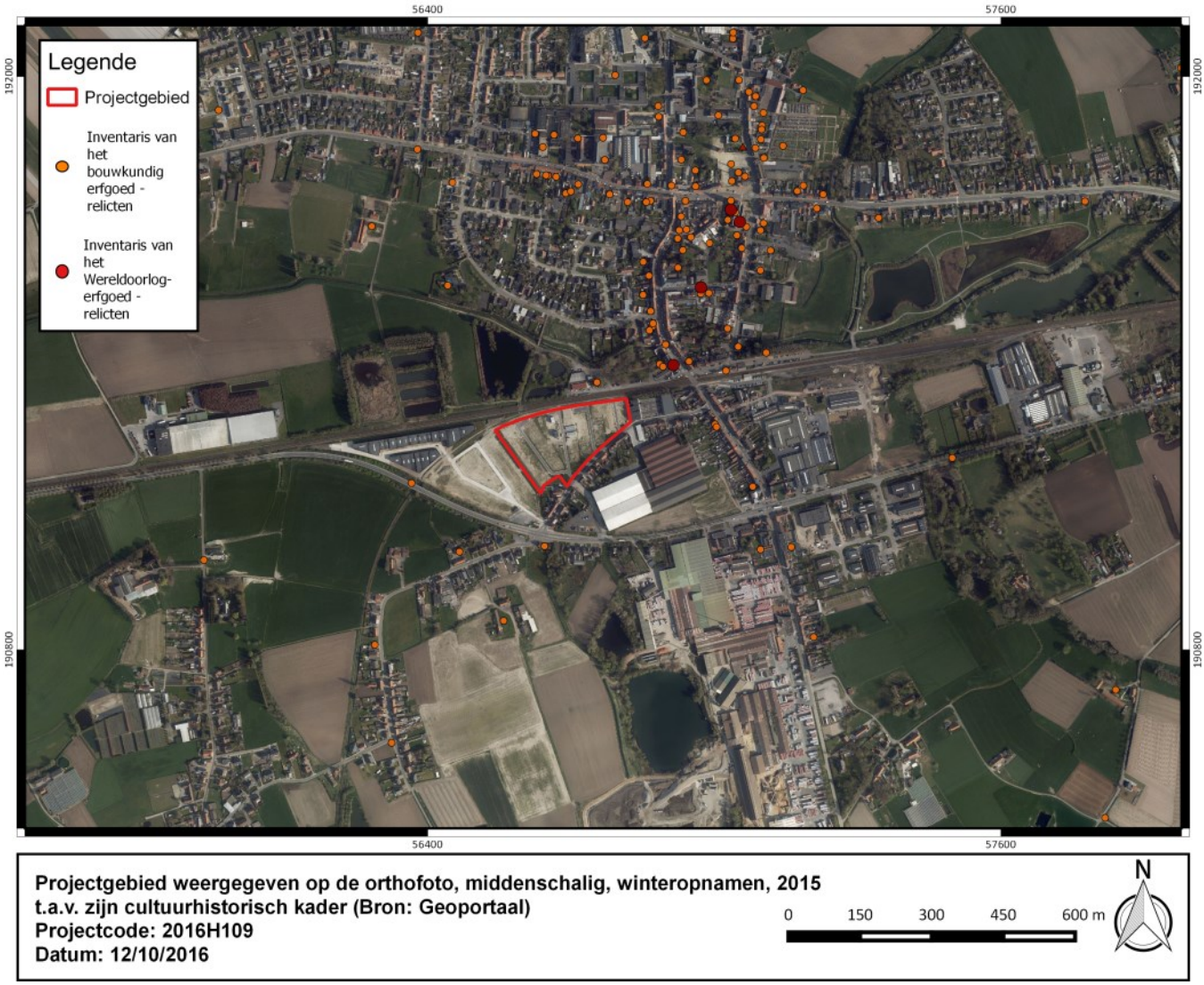
CAI nummer	*Omschrijving*
74552	Onbepaalde gebeurtenis; watervliethoeve; NK: 15 meter - Late middeleeuwen: alleenstaande site met walgracht, gebouwen en omgrachting zijn deels bewaard. Bron: Cartografie
74554	Onbepaalde gebeurtenis; NK: 15 meter - Late middeleeuwen: alleenstaande site met walgracht, gebouwen noch omgrachting zijn bewaard. Bron: Cartografie
74555	Onbepaalde gebeurtenis; NK: 15 meter - Late middeleeuwen: alleenstaande site met walgracht, gebouw noch omgrachting is

CAI nummer	***Omschrijving***
	bewaard. Bron: Cartografie
154733	Luchtfotografie (1992), NK: 150 meter - Grafheuvel met een dubbele circulaire structuur (onbepaalde datering) Bron: Bourgeois, J., Meganck, M. & Semey, J. 1998: Cirkels in het land. Een Inventaris van cirkelvormige structuren in de provincies Oost- en West-Vlaanderen, II, Archeologische Inventaris Vlaanderen. Buitengewone reeks 5, Gent, p.47-49.
74563	Onbepaalde gebeurtenis; NK: 15 meter - Late middeleeuwen: Alleenstaande site met walgracht, omgrachting is niet meer bewaard. Bron: Cartografie
74881	Onbepaalde gebeurtenis; NK: 150 meter - Late middeleeuwen: Site met walgracht, omgrachting is niet meer bewaard. Bron: Cartografie
154734	Luchtfotografie (1992) - Grafheuvel met circulaire structuur (onbepaalde datering) Bron: Bourgeois, J., Meganck, M. & Semey, J. 1998: Cirkels in het land. Een Inventaris van cirkelvormige structuren in de provincies Oost- en West-Vlaanderen, II, Archeologische Inventaris Vlaanderen. Buitengewone reeks 5, Gent, p.47-49.
76215	Luchtfotografie (eind jaren '80, Ignace Bourgeois), Opgraving (1992, Jean Bourgeois), Palynologisch onderzoek (pollen); NK: 15 meter <u>Grondsporen</u> - Vroege bronstijd: Grafheuvel I in oostelijke zone van terrein; 1,1 tot 1,5m brede en 0,7 à 0,8m diepe gracht. Geen perifere structuren of graf teruggevonden, mogelijk wel een binnencirkel.; Grafheuvel II ten westen van I; 1,5 tot 7,5 m brede en ca. 0,9m diepe gracht. Geen perifere structuren of graf aangetroffen. In het tweede opvullingspakket van cirkel I werd een reeks scherven van 1 zelfde pot teruggevonden, waarschijnlijk te dateren in de bronstijd. - Late middeleeuwen: Onbepaalde perceelsgracht - Nieuwste Tijd: 2 ronde kuilen met materiaal uit WO I - Onbepaalde datering: 2 reeksen van karrensporen, waarvan één over de vulling van grafheuvel II loopt. - <u>Archeologische objecten:</u> - Mesolithicum: Losse vondst van onafghewerkte spits - Midden-Neolithicum: Driehoekige pijlpunt vervaardigd op een gepolijste afslag, massieve hoefvormige afslafschrabber kern met 1 slagrichting, een reeks klinken en micro-klingen - Vroege La Tène: vondstenconcentratie van aardewerk; in de bovenste vulling van de beide kringgreppels: handgemaakt aardewerk, geknikt aardewerk (schalen en situla-vormige potten), scherven met kam-of groevenversiering. Waarschijnlijk afval van een nog niet gelokaliseerde nederzetting. Bron: Bourgeois, J & Meganck, 1993: Noodonderzoek 1992 op een door luchtfotografie ontdekte site te Kortemark-Koutermolenstraat, Grafheuvels uit Bronstijd en nederzetting uit de Late Ijzetijd, in Westvlaamse Archaeologica, 9,1, p.7-10
74879	Onbepaalde gebeurtenis

CAI nummer	***Omschrijving***
	- Late middeleeuwen: site met walgracht, omgrachting noch gebouwen zijn bewaard Bron: Cartografie
74884	Onbepaalde gebeurtenis, NK: 150 meter - Late middeleeuwen: site met walgracht – omgrachting is niet meer bewaard Bron: Cartografie
74889	Onbepaalde gebeurtenis, NK: 15 meter - Late middeleeuwen: site met walgracht – omgrachting is niet meer bewaard. Bron: Cartografie
74885	Onbepaalde gebeurtenis, NK: 150 meter - Late middeleeuwen: site met walgracht – omgrachting nog gebouwen zijn bewaard Bron: Cartografie
74886	Onbepaalde gebeurtenis, NK: 150 meter - Late middeleeuwen: site met walgracht, omgrachting is niet meer bewaard. Bron: Cartografie
164768	Mechanische Prospectie (2013); NK: 15 meter <u>Grondsporen</u> - Metaaltijden: greppels en kuilen, aan de hand van aardewerk toe te wijzen aan metaaltijden of Romeinse periode. De sporen zijn vnl. geconcentreerd in het noordelijke deel van het gebied. Handgevormd aardewek komt verspreid door heel het onderzoeksgebied voor. - Steentijd: Losse vondst van 4-tal afslagen - Nieuwste Tijd: ontstekers uit de Wereldoorlogen Bron: Demey, D. 2013: Archeologisch vooronderzoek begraafplaats Kortemark, Ruben Willaert rapporten 33, Sijsele.
74888	Onbepaalde gebeurtenis; NK: 150 meter - Late middeleeuwen: Alleenstaande site met walgracht – omgrachting noch gebouwen zijn bewaard Bron: Cartografie
74887	Onbepaalde gebeurtenis; Wilgenhove; NK: 15 meter - Late middeleeuwen: Alleenstaande site met walgracht – omgrachting noch gebouw is bewaard Bron: Cartografie
70299	Opgraving (2003, Marc De Wilde); Voshoek; NK: 250 meter - Volle middeleeuwen: paalkuilen van 3 verschillende gebouwen. 2 oversnijden elkaar. Weinig schervenmateriaal, afwezigheid van haarden, summiere opbouw van de constructies wijzen niet echt op een boerderij, maar eerder op een veldschuur en bijbehorende spiekers - Volle middeleeuwen: Enkele spiekers - Midden-Romeinse Tijd: Alleenstaande afvalput; 2 langwerpige kuilen met schervenmateriaal; vnl. handgevormd kustaardewerk. Bron: Dewilde, M. en F. Wyffels 2004: Romeinse en Volmiddeleeuwse sporen op de Voshoek in Kortemark, in Jaarboek 2003, Spanhiers, nr. 11, p.75-76.
74890	Onbepaaalde gebeurtenis; NK: 15 meter - Late middeleeuwen: Alleenstaande site met walgracht- omgrachting is niet meer bewaard Bron: Cartografie
74896	Onbepaalde gebeurtenis; NK: 15 meter

CAI nummer	***Omschrijving***
	- Late middeleeuwen: Alleenstaande site met walgracht- omgrachting is niet meer bewaard Bron: Cartografie
74895	Onbepaalde gebeurtenis; NK: 15 meter - Late middeleeuwen: Alleenstaande site met walgracht- omgrachting is niet meer bewaard Bron: Cartografie
74894	Onbepaalde gebeurtenis; NK: 15 meter - Late middeleeuwen: Alleenstaande site met walgracht- omgrachting noch bebouwing is bewaard Bron: Cartografie
74892	Onbepaalde gebeurtenis; Ter Krabbaarde; NK: 15 meter - Late middeleeuwen: Alleenstaande site met walgracht- omgrachting is niet meer bewaard Bron: Cartografie
209085	Bureau-onderzoek; NK: 15 meter - Duitse trainingsloopgraven, kunstmatige bomkraters (luchtfoto) Bron: Deville, T., Houbrechts S., Denutte G., Simons R. 2013: Aardgasvervoerleiding Alveringem – Maldegem en Houthulst-Langemark-Poelkapelle, Condor Rapport 108, Bilzen.
154805	Luchtofotografie; NK: 150 meter - Onbepaalde datering: circulaire structuur Bron: Bourgeois, J., Meganck, M. & Semey, J. 1998: Cirkels in het land. Een inventaris van cirkelvormige structuren in de provincies Oost- en West-Vlaanderen, II, Archeologische Inventaris Vlaanderen. Buitengewone reeks 5 , Gent, p.77-78.
209119	Onbepaald onderzoek/luchtfotografie; NK: 15 meter - Onbepaalde datering: Vaag zichtbare kuilstructuren, zichtbaar op de luchtfoto. Bron: Deville, T., Houbrechts S., Denutte G., Simons R. 2013: Aardgasvervoerleiding Alveringem – Maldegem en Houthulst-Langemark-Poelkapelle, Condor Rapport 108, Bilzen.
210511	Mechanische prospectie, (2005); NK: 15 meter - Nieuwste Tijd (19de eeuw): Enkele greppels, die parallel lopen met de huidige perceelsoriëntering. Bron: Verbeke, E., Krekelberg N., Demoen D. 2015: Archeologische prospectie met ingreep in de bodem Torhout-Lijsterstraat, Baac Vlaanderen Rapport 145, Bassevelde.

1.2.2.3 Projectgebied gesitueerd ten aanzien van zijn landschappelijk en culturele kader

Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2015 t.a.v. zijn cultuurhistorisch kader (Bron: Geoportaal)

Rondom de locatie zijn verscheidene bouwkundige erfgoedrelicten en wereldoorlog-erfgoedrelicten te onderscheiden. Het grootste deel van de relicten situeert zich binnen de dorpskern van Kortemark, ten noordoosten van het onderzoeksgebied. Net ten zuiden van de locatie ligt café 'De Speye' dat dateert uit het interbellum. Ten westen ligt een betonnen brug (viaduct) tevens uit het interbellum. Ook de burgerhuizen ten westen van de locatie dateren uit het interbellum. Ten zuiden situeert zich het seinwachtershuis uit het vierde kwart van de 19de eeuw. Er zijn in de nabije omgeving van de locatie 4 wereldoorlog-erfgoedrelicten te onderscheiden. Van noord naar zuid gaat het om een gedenkteken van de militaire en burgerlijke doden van Kortemark (WO I en WO II), een buste van de H. Bartholomeus (WO II), de 10de Linie Regimentstraat (WO I) en een Gedenkplaat 10de, 8/18de Linie, 4de Artillerie en gesneuvelden bij inname Kortemark 1918 (Kortemark - WOI).

1.3 Conclusie en syntheseplan

Doel van dit bureauonderzoek is een inschatting maken van het archeologisch potentieel van het projectgebied aan de hand van de beschikbare landschappelijke en historische gegevens en op basis hiervan de impact te bepalen die de geplande werken mogelijk kunnen hebben op ondergronds erfgoed.
Het projectgebied is gelegen ten zuiden van de dorpskern van Kortemark. Landschappelijk gezien bevindt het zich in de zand(leem)streek buiten de Vlaamse Vallei. Het gebied wordt gedomineerd door de vallei van de Handzame vaart. Het terrein is gelegen op de overgang tussen het alluvium van de

aanwezige waterlopen en het eolisch dek. Historisch en cartografisch onderzoek wijzen op een continu agrarisch karakter van het plangebied tot aan het begin van de 20e eeuw.
De gekende archeologische waarden, in combinatie met de landschappelijke gegevens, wijzen op een aanzienlijk archeologisch potentieel van de planlocatie. De verstoringshistoriek en huidige toestand van het terrein maken het echter meer dan aannemelijk dat het terrein de voorbije eeuw in verregaande mate geroerd is. Hierdoor wordt de kans klein geacht dat er zich nog grondvaste archeologische resten op het plangebied bevinden.

Figuur 24: syntheseplan.

1.3.1 Samenvatting t.a.v. gespecialiseerd publiek

In het kader van de geplande constructie van een nieuwe verkaveling te Kortemark dient een archeologienota toegevoegd te worden aan de vergunningsaanvraag. Dit bureauonderzoek vormt hierin de eerste stap.
Het projectgebied is gelegen ten zuiden van de dorpskern van Kortemark. Landschappelijk gezien wordt de ruime omgeving gedomineerd door de aanwezigheid van de Handzamevaart. Historisch en cartografisch onderzoek tonen duidelijk aan dat het gebied een agrarisch karakter heeft tot het begin van de 20e eeuw.
De gekende archeologische indicatoren in combinatie met de landschappelijke data, wijzen op een aanzienlijk potentieel van de ruime omgeving. De verstoringshistoriek en de huidige toestand van het terrein doen echter een grote mate van verstoring vermoeden. Dit in acht genomen moet afgezien worden van verdere onderzoeksdaden op het terrein.

1.3.2 Samenvatting t.a.v. niet gespecialiseerd publiek

Voor de bouw van een nieuwe verkaveling moet een archeologienota opgemaakt worden. Het projectgebied is gelegen te Kortemark. Het terrein zelf is gelegen in de Vlaamse Vallei. In de buurt zijn vindplaatsen uit de metaaltijden, romeinse periode en middeleeuwen gekend. De ligging op de oevers van een beek maken het terrein zeer interessant voor archeologische aanwezigheid. Aangezien het terrein al een eeuw bebouwd is en over de gehele oppervlakte omgewoeld is, wordt er van uitgegaan dat de ondergrond sterk verstoord is, waardoor verder onderzoek niet zinvol is.

Deel 3: Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016

AGIV

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.